

На основу члана 7. став 2. Закона о безбедности и здрављу на раду („Службени гласник РС” бр. 101/05 и 91/15),
министар рада и социјалне политике доноси

ПРАВИЛНИК
о превентивним мерама за безбедан и здрав рад при излагању
карциногенима или мутагенима

(„Службени гласник РС”, бр. 96/11 и 117/17)

-незванично пречишћен текст-

Основне одредбе

Члан 1.

Овим правилником прописују се минимални захтеви које је послодавац дужан да испуни у обезбеђивању примене превентивних мера ради отклањања или смањења ризика од настанка оштећења здравља запослених који настају или могу да настану при излагању карциногенима или мутагенима на радном месту и граничне вредности изложености.

Обим примене

Члан 2.

Овај правилник не примењује се на:

- 1) радна места на којима су запослени изложени јонизујућем зрачењу;
- 2) радна места на којима су запослени изложени или би могли бити изложени прабини која потиче од азбеста или материјала који садржи азбест, осим у случају ако је одредбама овога правилника прописан виши ниво безбедности и здравља на раду.

Значење израза

Члан 3.

Поједини изрази који се користе у овом правилнику имају следеће значење:

1) карциноген јесте:

(1) супстанца или смеша која задовољава критеријуме за класификацију у категорију опасности Карциногеност, категорија 1А или 1Б обележених обавештењем о опасности H350 или H350i у складу са прописом којим се уређује класификација, паковање, обележавање и оглашавање хемикалије и одређеног производа у складу са Глобално хармонизованим системом за класификацију и обележавање УН (у даљем тексту: GHS правилник),

(2) супстанца, смеша или процес утврђен овим правилником, као и супстанца или смеша која се испушта из процеса утврђеног овим правилником;

2) мутаген јесте супстанца или смеша која задовољава критеријуме за класификацију у класу и категорију опасности Мутагеност герминативних ћелија, категорија 1А или 1Б обележених обавештењем опасности H340 у складу са GHS правилником;

(3) супстанца, смеша или процес утврђен овим правилником, као и супстанца или смеша који су резултат процеса утврђеног овим правилником;

3) гранична вредност изложености, јесте просечна концентрација карциногена или мутагена у ваздуху на радном месту у зони дисања запосленог, при нормалним микроклиматским условима рада и уз лакши физички рад, а израчуната у одређеном временском периоду, у односу на назначени референтни период из **Прилога 3. овог правилника**, за коју се сматра да није штетна по здравље запосленог, ако запослени ради при концентрацији која је нижа или једнака граничној вредности осам сати дневно, а изражена у mg/m³ или ml/m³ [ppm].

Гранична вредност изложености дата је за осмочасовну изложеност.

Преглед супстанци, смеша и процеса из става 1. тачка 1) подтачка (2) овог правилника (Прилог 1.) одштампан је уз овај правилник и чини његов саставни део.

Процена ризика

Члан 4.

Овај правилник се примењује на радним местима на којима се обављају послови при којима запослени јесу или могу бити изложени карциногенима или мутагенима.

Послодавац је дужан да за сва радна места у радној околини, на којима постоји могућност излагања запослених карциногенима или мутагенима изврши процену ризика од настанка оштећења здравља запослених са циљем да се утврде природа, степен и трајање изложености запослених и начин и мере за отклањање или смањење тих ризика.

Послодавац је дужан да **редовно обнавља процену ризика** и изврши делимичну измену и допуну акта о процени ризика уколико је дошло до промене у обављању послова, односно појаве нових опасности и штетности које могу утицати на изложеност запослених карциногенима или мутагенима.

Послодавац је дужан да надлежној инспекцији рада, на њен захтев да на увид информације које су коришћене при процени ризика.

При процени ризика морају се сагледати и сви други начини изложености, као што је апсорпција у и/или кроз кожу.

Послодавац је дужан да при спровођењу поступка процене ризика на радном месту у радној околини посебно сагледа последице по безбедност и здравље за запосленог између навршене 18. и 21. године живота, запослену жену за време трудноће и запосленог са смањеном радном способношћу који могу доћи у додир са карциногенима или мутагенима, и размотри могућност да премести ове запослене на друга радна места на којима не могу доћи у додир с карциногенима или мутагенима.

Члан 5.

Послодавац је дужан да врши замену карциногена или мутагена на радном месту, супстанцом, смешом или процесом који под условима коришћења нису опасни или су мање опасни по безбедност и здравље запослених, уколико је то технички изводљиво, зависно од случаја. Ако то није могуће, послодавац је дужан да смањи коришћење карциногена или мутагена на радном месту на најмању могућу меру.

Послодавац је дужан да надлежним органима на њихов захтев доставља податке о извршеним испитивањима.

Члан 6.

Када се проценом ризика из члана 4. став 2. овог правилника утврди да постоји ризик по безбедност или здравље запослених послодавац је дужан да отклони или спречи изложеност запослених.

Када технички није изводљиво заменити карциноген или мутаген са супстанцом, смешом или процесом који под условима употребе нису опасни или су мање опасни по безбедност и здравље запослених, послодавац је дужан да обезбеди да се карциноген или мутаген уколико је технички могуће, производи и користи у затвореном систему.

Ако технички није могуће обезбедити затворени систем, послодавац је дужан да изложеност запослених сведе на што је технички могуће нижи ниво, а у сваком случају на вредност која је мања од граничне вредности изложености утврђене у Прилогу 3.

При сваком коришћењу карциногена или мутагена послодавац је дужан да обезбеди примену превентивних мера, а нарочито следећих:

1) ограничавање количине карциногена или мутагена на радном месту на најмању могућу меру;

2) смањивање на минимум броја запослених који јесу или могу бити изложени;

3) пројектовање одговарајућих процеса рада и техничке контроле, како би се избегло или у највећој могућој мери смањило ослобађање карциногена или мутагена на радном месту;

4) отклањање карциногена или мутагена на њиховом извору, путем локалне и опште вентилације, при чему сви ти методи морају бити одговарајући и у сагласности са потребама заштите јавног здравља и животне средине;

5) спровођење превентивних и периодичних испитивања услова радне околине, посебно у циљу раног откривања непредвиђено високе изложености која је последица опасне појаве или техничко-технолошке несреће;

6) примена одговарајућих радних поступака и метода;

7) колективних мера заштите и/или у случају да изложеност не може да се избегне другим средствима, појединачних мера заштите;

8) хигијенских мера, посебно редовно чишћење подова, зидова и других површина;

9) обавештавање запослених;

10) обележавање опасног подручја одговарајућим ознакама у складу са прописима о безбедности и здрављу на раду, укључујући знак „ЗАБРАЊЕНО ПУШЕЊЕ” на подручјима где су запослени изложени или могу бити изложени карциногенима или мутагенима;

11) израда планова за поступање у ванредним ситуацијама које могу довести до непредвиђено високе изложености;

12) утврђивање начина за безбедно складиштење, руковање и транспорт, употребом безбедних и јасно означених контејнера;

13) утврђивање начина за безбедно сакупљање, складиштење и одлагање отпада од стране запослених, укључујући и употребу безбедних и јасно означених контејнера.

Информације за надлежни орган

Члан 7.

Послодавац је дужан да, када на основу процене ризика из члана 4. став 2. овог правилника утврди да постоји ризик по безбедност или здравље запослених, на захтев надлежне инспекције рада, да на увид информације о:

- 1) пословима и/или технолошким процесима који се обављају, укључујући разлоге коришћења карциногена или мутагена;
- 2) количинама супстанци или смеша које се производе или користе, а које садрже карциногене или мутагене;
- 3) броју изложених запослених;
- 4) предузетим превентивним мерама;
- 5) врсти средстава и опреме за личну заштиту на раду који се користе;
- 6) природи, степену и трајању изложености;
- 7) случајевима замене.

Непредвидива изложеност

Члан 8.

У случају опасне појаве или техничко-технолошке несреће због којих може доћи до непредвиђено високе изложености запослених, послодавац је дужан о томе обавести запослене.

У циљу успостављања нормалног стања и отклањања узрока непредвиђено високе изложености, послодавац је дужан да:

- 1) дозволи рад у угроженом подручју само запосленима који су неопходни за обављање поправки и других неопходних радова;
- 2) запосленима обезбеди заштитну одећу и средстава и опрему за личну заштиту дисајних органа које су запослени дужни да користе, а изложеност не сме бити трајна и мора бити ограничена на најкраће потребно време за сваког запосленог;
- 3) забрани присуство у угроженом подручју запосленима који нису заштићени одговарајућим средствима и опремом за личну заштиту на раду.

Предвидива изложеност

Члан 9.

Код одређених послова за које се може предвидети значајно повећање изложености запослених и где су већ примењене техничке превентивне мере у циљу ограничавања изложености запослених, послодавац након консултација са запосленима или њиховим представницима за безбедност и здравље на раду **не доводећи у питање сопствену одговорност обезбеђује**, примену превентивних мера којима ће се смањити трајање изложености запослених на најкраће могуће време и обезбедити безбедност и здравље запослених при обављању тих послова.

Послодавац је дужан да запосленима из става 1. овог члана, **обезбеди** заштитну одећу и **средства** и опрему за личну заштиту дисајних органа које су запослени дужни да користе док траје непредвиђено висока изложеност. Таква изложеност не сме бити трајна и мора бити строго ограничена на најкраће потребно време за сваког запосленог.

Послодавац је дужан да предуземе одговарајуће мере да се истакну ознаке и видно обележи подручје где се обављају послови из става 1. овог члана или да на неки други начин спречи приступ до тих подручја неовлашћеним лицима.

Приступ опасним подручјима

Члан 10.

Послодавац је дужан да предуземе одговарајуће мере којима обезбеђује да приступ подручју у којем се обављају послови за које је на основу процене ризика из члана 4. став 2. утврђено да постоји ризик по безбедност или здравље запослених, имају само запослени који ради обављања свог посла морају имати приступ на том подручју.

Хигијена и појединачне мере безбедности и здравља на раду

Члан 11.

Послодавац је дужан да обезбеди запосленом који јесте или може бити изложен карциногенима или мутагенима, рад при којем су спроведене мере безбедности и здравља на раду, а нарочито да обезбеди да:

1) запослени не конзумирају храну, течност или пуше у радном простору у којем постоји ризик од контаминације карциногенима или мутагенима;

2) су запосленима обезбеђена одговарајућа средства и опрема за личну заштиту на раду;

3) се средства и опрема за личну заштиту на раду чувају одвојено од личне одеће и ствари запослених;

4) су запосленима обезбеђене одговарајуће просторије са **тушевима, умиваоницима и тоалетима;**

5) се средства и опрема за личну заштиту на раду одлажу у за то одређено место и редовним чишћењем одржавају у задовољавајућем хигијенском стању након сваког коришћења;

6) се средства и опрема за личну заштиту на раду поправљају и замењују пре коришћења уколико су оштећена.

Послодавац је дужан да обезбеди да спровођење мера из става 1. овог члана не проузрокује финансијске обавезе за запослене.

Оспособљавање запослених

Члан 12.

Послодавац је дужан да запосленима или њиховим представницима за безбедност и здравље на раду обезбеди све информације које се односе на безбедност и здравље на раду, а нарочито о мерама које се предузимају у циљу остваривања безбедних и здравих услова за рад при излагању карциногенима или мутагенима, путем упутстава или инструкција које се односе на:

1) ризике од настанка оштећења здравља запослених укључујући синергетски ефекат пушења;

2) значај примене превентивних мера за спречавање излагања;

3) хигијенске захтеве;

4) значај правилног коришћења и одржавања средстава и опреме за личну заштиту на раду;

5) мере које се предузимају у случају опасне појаве и техничко-технолошке несреће у циљу њиховог спречавања.

Послодавац је дужан да изврши оспособљавање запосленог за безбедан и здрав рад које се:

1) прилагођава променама – како би се обухватиле нове опасности или штетности, односно промене нивоа ризика;

2) по потреби периодично понавља.

Послодавац је дужан да информише запослене о посудама и са њима повезаним цевоводима који садрже карциногене или мутагене, као и да обезбеди да се посуде, цевоводи и амбалажа јасно и разумљиво обележе и да се на њима налазе јасно видљиве ознаке упозорења.

Обавештавање запослених

Члан 13.

Послодавац је дужан да спроводи превентивне мере, којима се обезбеђује да:

1) запослени и/или представници запослених за безбедност и здравље на раду могу да провере примену овог правилника или да учествују у његовој примени нарочито у погледу:

(1) значаја који за безбедност и здравље запослених има избор, ношење и коришћење средстава и опреме за личну заштиту на раду и заштитне одеће, не доводећи у питање одговорност послодавца да утврди ефективност средстава и опреме за личну заштиту на раду,

(2) мера које је обезбедио послодавац у смислу члана 9. став 1. овог правилника, не доводећи у питање одговорност послодавца да обезбеди примену тих мера;

2) су запослени и/или представници запослених за безбедност и здравље на раду у најкраћем могућем року информисани да је дошло до непредвиђено високе изложености, укључујући и ону из члана 9. овог правилника, о разлозима због којих је дошло до те изложености и мерама које су предузете или ће бити предузете да би се поправило то стање;

3) се води ажуран списак запослених који обављају послове за које резултати процене ризика из члана 4. став 2. утврде ризик по безбедност или здравље запослених, наводећи, ако су подаци доступни колика је изложеност;

4) служба медицине рада која је ангажована за заштиту здравља запослених има приступ списку из претходне тачке;

5) сваки запослени има приступ информацијама из списка које се односе на њега лично;

6) запослени и/или представници запослених за безбедност и здравље на раду имају приступ свим информацијама које не садрже личне податке.

Сарадња послодавца и запослених

Члан 14.

Послодавац и запослени или њихови представници за безбедност и здравље на раду дужни су да **се консултују и сарађују** у вези са свим питањима која се односе на излагање карциногенима или мутагенимау **обиму и на начин прописан законом.**

Праћење здравственог стања

Члан 15.

Послодавац је дужан да обезбеди праћење здравственог стања запослених који раде на радним местима из члана 4. став 1. овог правилника, кроз претходне и

периодичне лекарске прегледе запослених на радним местима са повећаним ризиком и циљане лекарске прегледе, у складу са прописима у области безбедности и здравља на раду и здравствене заштите.

Послодавац је дужан да запосленог који ради на радном месту из члана 4. став 1. овог правилника, а које није актом о процени ризика утврђено као радно место са повећаним ризиком, упућује на циљане лекарске прегледе пре почетка рада и све док запослени јесте или може да буде изложен карциногену или мутагену. Циљани лекарски прегледи, из става 1. овог члана, врше се на начин, по поступку и у роковима као и претходни и периодични лекарски прегледи запослених на радним местима са повећаним ризиком.

Праћење здравственог стања треба да упути на непосредно спровођење појединачних и хигијенских мера безбедности и здравља на раду.

Ако се код запосленог открију промене у здравственом стању, које би могле бити резултат изложености карциногенима или мутагенима, на предлог службе медицине рада врши се праћење здравственог стања других запослених, који су били изложени на сличан начин. У том случају врши се делимична измена и допуна акта о процени ризика, у смислу члана 4. овог правилника.

Служба медицине рада која прати здравствено стање запослених предлаже превентивне мере за сваког запосленог појединачно.

Запослени има право приступа својим личним подацима о здравственом стању и резултатима праћења здравственог стања. **Запослени за кога је извршено праћење здравственог стања или послодавац може тражити ревизију резултата праћења здравственог стања у смислу прописа о здравственом осигурању.**

Служба медицине рада је дужна да запосленима обезбеди све информације и савете у вези са начином праћења здравственог стања по завршетку излагања.

Сви случајеви карцинома који су последица излагања карциногенима или мутагенима на радном месту пријављују се надлежном органу, у складу са посебним прописима.

Мере при праћењу здравственог стања (Прилог 2.) одштампане су уз овај правилник и чине његов саставни део.

Евиденције

Члан 15а

Послодавац је дужан да води и чува евиденцију запослених који обављају послове при којима јесу или могу бити изложени карциногенима или мутагенима у складу са прописима о безбедности и здрављу на раду.

Евиденција из става 1. овог члана и здравствена евиденција, чувају се 40 година по престанку изложености у складу са прописима о здравственој документацији и евиденцијама у области здравства.

Пре престанка пословања послодавац је дужан да, заводу, односно институту за јавно здравље достави податке о изложености и здравственом стању запослених за које је било извршено праћење здравственог стања због рада са карциногенима или мутагенима.

Граничне вредности

Члан 16.

Граничне вредности изложености на радном месту (Прилог 3.) одштампане су уз овај правилник и чине његов саставни део.

Завршна одредба

Члан 17.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије”, а примењује се од 1. јануара 2013. године.

Преглед супстанци, смеша и процеса

Неке од уобичајених супстанци, смеша и процеса јесу:

1. Производња аурамина.
2. Рад који укључује излагање полицикличним ароматичним угљоводонцима присутним у чађи, катрану или смоли каменог угља.
3. Рад који укључује излагање прашина, диму и аеросолима који настају при жарењу и електропреради бакар-никловог каменца.
4. Производња изопропил-алкохола у присуству јаких киселина.
5. Рад који укључује излагање прашинама тврдог дрвета.
- 6. Рад који укључује излагање кристалној прабини силицијум-диоксида која настаје током радног поступка и удисањем може доспети у плућа.**

Мере при праћењу здравственог стања

1. Служба медицине рада која прати здравствено стање запослених који су изложени карциногенима или мутагенима, мора да буде упозната са условима или начином излагања сваког запосленог.

2. Праћење здравственог стања запослених мора се вршити у складу с начелима и праксом медицине рада и мора да садржи најмање следеће мере:

- 1) вођење евиденције о здравственој и професионалној анамнези запосленог;
- 2) лични разговор и преглед запосленог;
- 3) где је то одговарајуће, биолошки мониторинг, као и откривање раних и реверзибилних последица.

О даљим прегледима, за сваког запосленог коме се прати здравствено стање, може се одлучити у складу са савременим достигнућима доступних медицине рада.

Прилог 3.

Граничне вредности изложености на радном месту

CAS ⁽¹⁾	EC ⁽²⁾	Назив материје	Граничне вредности ⁽³⁾			Напомена ⁽⁴⁾
			mg/m ³ ⁽⁵⁾	ppm ⁽⁶⁾	f/ml ⁽⁷⁾	
–	–	прашине тврдог дрвета	3 ⁽⁸⁾	–	–	–
–	–	једињења хрома (VI) који су карциногене супстанце у смислу члана 3. став 1. тачка 1) подтачка (1) овог правилника (као хром)	0,025	–	–	–
–	–	ватростална керамичка влакна која су карциногене супстанце у смислу члана 3. став 1. тачка 1) подтачка (1) овог правилника	–	–	0,3	–
–	–	кристална силицијумова прашина која удисањем може dospети у плућа	0,1 ⁽⁹⁾	–	–	–
71-43-2	200-753-7	бензен	3,25	1	–	Кожа
75-01-4	200-831-0	винил-хлорид мономер	2,6	1	–	–
75-21-8	200-849-9	етилен оксид	1,8	1	–	Кожа
75-56-9	200-879-2	1,2-епоксипропан	2,4	1	–	–
79-06-1	201-173-7	акриламид	0,1	–	–	Кожа
79-46-9	201-209-1	2-нитропропан	18	5	–	–
95-53-4	202-429-0	o-толуидин	0,5	0,1	–	–
106-99-0	203-450-8	1,3-бутадиен	2,2	1	–	–
302-01-2	206-114-9	хидразин	0,013	0,01	–	Кожа
593-60-2	209-800-6	брометилен	4,4	1	–	–

Ознаке у Прилогу 3. имају следеће значење:

(1) CAS број – идентификациони број из Хемијских апстраката CAS број (енг. Chemical Abstract Service).

(2) EZ број тј. EINECS, ELINCS или NLP службени је број супстанци у Европској унији, како је утврђено у Прилогу VI. Уредбе (EZ) бр. 1272/2008, у делу 1. одељак 1.1.1.2.

(3) Мерено или израчунато у односу на референтни период од осам сати.

(4) Могућ знатан допринос укупном телесном оптерећењу преко излагања коже.

(5) mg/m^3 = милиграма по кубном метру ваздуха при температури 20°C и притиску од 101,3 kPa (760 mm Hg).

(6) ppm = делова на милион запремине ваздуха (ml/m^3).

(7) f/ml = влакана по милилитру.

(8) Који се удише – ако се прашина тврдог дрвета помеша с другим прашинама дрвета, гранична вредност се примењује на све прашине дрвета које су присутне у тој смеси.

(9) Који удисањем може доспети у плућа.